

Martín Olmos
Fekete panoptikum

José Guadalupe Posada ilustrációival

Fordította: Mester Yvonne

MARTÍN OLMOS

**FEKETE
PANOPTIKUM**

Mesedélután a söpredékkal

TYPOTEX

ETXEPARE
EUSKAL
INSTITUTUA

Liburu honen itzulpenak Etxepare Euskal Institutuaren diru-laguntza izan du.
A könyv fordítását az Etxepare Baszk Intézet támogatta.

Martín Olmos: *Escrito en negro*

Copyright © Pepitas de calabaza & Martín Olmos

Pepitas de calabaza ed., Logroño (La Rioja, Spain), 2014

Hungarian translation © Mester Yvonne, 2020

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2020

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

TYPOTEX VILÁGIRODALOM

ISSN 2064-2989

ISBN 978 963 493 100 3

Kedves Olvasó!

Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!

Újabb kiadványainkról, akcióinkról a www.typotex.hu

és a [facebook.com/typotexkiado](https://www.facebook.com/typotexkiado) oldalakon értesülhet.

Typotex Kiadó

Alapította Votisky Zsuzsa, 1989

A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók

és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Németh Kinga

Főszerkesztő: Horváth Balázs

A borítót tervezte és a kötetet gondozta: Kiss Barnabás

Készült a Séd Nyomdában, Szekszárdon

Felelős vezető: Dránovits Anna

AZ EMBER, AKINEK LUDAK JÁRTAK A NYOMÁBAN

AMIÓTA KÁIN BETÖRTE ÁBEL KOPONYÁJÁT, AZ EMBEREK ÖNFELED-
ten gyilkolásszák mindig is izgatták a részletek, hogy a mosókőnél
vagy a kocsmában legyen miről diskurálni. A bűncselekmények
a 17. századtól részei a nagyobb nyilvánosságnak – ekkor kezdtek el
a világtalanok rímekbe szedett kiséleésekről kántálni a téren, alamizs-
náért cserébe, és az ilyesmi még egy jó darabig azok kenyérkeresete
maradt, akik számára nemigen adatott egyéb tisztességes munkalehe-
tőség. Egy véres féltékenységi dráma éppúgy érdekelte a diákokat, mint
a szántóvetőt, legfeljebb az előbbi szégyellte ezt bevallani, mert el-
lentmondott a szellemi magaslato és a klasszikus kultúra iránti elkö-
telezettségnek. Az újságok 1888-ban ébredtek rá arra, hogy mennyire
jövödelmező a bűncselekmények részleteinek kitergetése: London-
ban a Hasfelmetsző ténykedése keltett szenzációt, mifelénk pedig
a Fuencarral utcai rémhistoria duplázta meg az *El Liberal* című napi-
lap példányszámát. 1952-ben Eugenio Suárez, a Kék Hadosztály* egy-
kori önkéntese érezte meg a vérszagot, és megalapította az *El Casót*,
holott azokban az időkben az újságíróknak igencsak szorosra kel-
lett húzniuk a nadrágszíjat; meg is kapta hozzá a hivatalos hátsze-
let, azzal az indokkal, hogy mindezzel a kultúrát, a spanyol nyelvet

* *División Azul* – hivatalosan *División Española de Voluntarios* (Önkéntesek Spanyol Had-
osztálya), a második világháborúban a keleti fronton a Wehrmacht kötelékében harcolt
adosztály; nagyjából részét Spanyolországból, kisebb részét Portugáliából toborozták.

és a nemzeti értékek terjesztését fogja szolgálni. Az *El Casó*t olvasta Cela,[✱] Juan Goytisolo^{✱✱} és Robert Graves, sőt állítólag magát Francót is szórakoztatta. A spanyolok lassan hozzászoktak, hogy Jarabo bűntetteiről is éppúgy olvasgassanak, mint Zarra góljairól a *Marcában*. A bűncselekmények végső soron éppoly kiszámíthatóak, akárcsak a foci: mindig ugyanaz történik, csak egyre cifrábban. Hiába jár hozzájuk már DNS- és kromoszómavizsgálat, minden gyilkosság csupán variáció Káin tetteére, és továbbra is Isten torzszülöttje, az emberi lény ösztönös agresszivitásának fizikai megnyilvánulása. Konrad Lorenz etológus kifejtette, hogy a túlélés érdekében az embernek sohasem sikerült felülkerekednie eme agresszivitáson, vagyis az emberi faj rendkívül veszélyes. Konrad Lorenz azonban élete alkonyán alakzatba rendeződött vadludakkal a háta mögött masírozott, szóval talán az ő szava nem ér annyit, mint az égő csipkebokoré.

✱ Camilo José Cela (1916–2002) – spanyol író.

✱✱ Juan Goytisolo (1931–2017) – spanyol költő, író.

KÉT FICKÓ, AKI KILÓGOTT
A SORBÓL, EGY KOPASZ,
EGY FORDÍTOTT
FÉNYKÉP, ÉS ANNAK
JELENTŐSÉGE, HOGY
JÓZANUL LÖVÖLDÖZÜNK-E
A CÉLTÁBLÁRA

DILETTÁNS GYILKOSOK

Ha valaki eljátszadozik a gyilkosság gondolatával, lassan nem tulajdonít majd jelentőséget a lopásnak; a lopások nyomán inni kezd, figyelmen kívül hagyja az Úr napját, majd a jó modorról is megfeledkezik, és folyton másnapra halogatja a dolgokat.

THOMAS DE QUINCEY

1

AZ EMBER AZÓTA GYILKOLJA A FELEBARÁTJÁT, AMIÓTA RÁJÖTT, hogy a kő keményebb a koponyánál. Többnyire indíték vezérli, ami éppúgy lehet valós, mint mondvacsinált. Merényletek esetében a motiváció többnyire fellengzős, és nem ritkán altruista árnyalatú; a gyilkosságok java azonban főleg kapzsiságból fakad, hogy elvegyük azt, ami a másé, és eközben persze igyekszünk megindokolni valamivel a tettünket. David Berkowitz például azt állította, hogy a szomszéd kutyájának utasítására ölt, aki nem volt más, mint maga Belzebub. Ölünk szerelemből és kiábrándultságból, féltékenységből, vagy épp néhány felestől felajzva; ölünk valamely eszméért – amiért általában egyáltalán nem volna érdemes –, és ölünk azért, mert azt hisszük, hogy mindig nekünk van igazunk; ölünk pár millióért vagy egy dagadt ribancért, ölünk a kertünk határának védelmében, vagy becsületből, ölünk, hogy férfiasabbnak tűnjünk barátnőnk szemében, vagy azért, mert éhezünk. A semmiért azonban nem szoktunk ölni, ahogy az utcára sem ugrunk le egy esős éjszakán, hacsak nem

egy pofa bagóért. Játékból sem ölünk, erre az arabok már kitalálták a sakkot. A gyerekek nyáron gyilkososdit játszanak, meghúzzák hüvelykükkel a képzeletbeli ravaszt, a mutatóujjukkal lövést imitálnak, aztán elunják a dolgot. A gyerekek játéka során a halál átmeneti állapot, és ha eljön az uzsonnaidő, azonnal feltámadnak. Felnőttként ráébredünk, hogy a halálra egyáltalán nincs gyógyír – ahogy a bárányszőrbe bújt farkas is csak farkas marad –, és már nem is annyira mulatságos a vasárnap délutáni indiánosdi. A gyilkosság mint rejtvény a dilettánsok szórakozása, akik fordított Cluedót játszva, ebéd után azzal múlatják az időt, hogy esztétikai értekezéseket tartanak a vérontás művészetéről. Az efféle „szalon-bikaviadalok” alkalmával bármely átlagos önbecsüléssel bíró emberfia elhitheti magával, hogy ő is egy Moriarty, de aztán többnyire annyiban is hagyja a dolgot. Nathan Leopoldnak és Richard Loebnek azonban jóval nagyobb volt az arca, és elhatározták, hogy végrehajtják a tökéletes bűntényt, ezzel bizonyítva, hogy ők az ügyeletes zsenik. Elraboltak és megölték egy tizenéves fiút, ám teljesen leszerepeltek, mivel mindössze két napra rá elkapták őket: rögtön az első akadályon fennakadtak, ami egy lúdtalpas, önmagát átlagosnak tartó zsarú képében érkezett.

2

Nathan Leopold és Richard Loeb barátok voltak, és valódi különcök; Nietzschét olvastak, pénzes családból származtak, és olyan környéken laktak, ahol még az ölebek is franciául vizelnek. Gyerekkoruk játékkal telt, épp a megfelelő korban lettek szobatiszták, a szüleik nem jártak haza részegen, és életük során soha tíz percig sem voltak csalódottak. Nathan Leopold a Fibre Can Company elnökének a fia volt, tizenkilenc éves, és már négy hónaposan kimondta az első négyszótagos szót, hibátlan kiejtéssel. Tizennyolc évesen végzett

a Chicagói Egyetem filozófia szakán, tíz nyelven beszélt, és jeles ornitológus volt. Michigan állam Természettudományi Társaságának a figyelmét is magára vonta, miután a szabadban lefotózott egy rendkívül ritka posztafajt, amelyről a szakértők úgy vélték, hogy már évekkel korábban kihalt. Ráadásul szabadidejében előszeretettel látogatott különféle külvárosi templomokat, hogy a megfeszített Krisztus-ábrázolásokban gyönyörködjenek, és határozottan megvetette a kortársait. Richard Loeböt Dicknek becézték, hogy humanizálják; tizenhét éves volt, a Michigani Egyetem legfiatalabb diplomása, melegnek bélyegezték és a Sears & Roebuck nevű üzletlánc alelnökének volt a fia. A két fiú a jogi karon ismerkedett meg egymással. Barátságuk a többiek kigúnyolásán alapult, és a folyamatos élcelődés közben szép lassan felismerték, hogy mindketten kritikán alulinak tartják az emberiséget. Szórták a pénzt, és mindeközben kiváló tanulmányi eredményeket produkáltak; afféle Gatsbyként élték világukat. A húszas évek Chicagójában járunk, Al Capone királysága idején – még öt év és a Wall Street hiénái sorra kivetik magukat az ablakon. Leopold és Loeb Nietzsche „ember feletti ember” elméletéről szóló olvasmányait pulat alól szerzett ginnel hígították, és elhatározták, hogy egyfajta intellektuális játék keretében végrehajtják a tökéletes gyilkosságot. Talán megunták a golfozást. Kiszemeltek maguknak egy környékbeli fiút, hogy elrabolják és meggyilkolják, csak azért, hogy bebizonyítsák, büntetlenül megúszhatják a dolgot; illetve, gondolták, menet közben még egy kis váltságdíjat is lekasztanak, amire persze semmi szükségük nem volt. Négy hónap alatt dolgozták ki a tervet, hamis személyazonosságot kreáltak maguknak a környező hotelekben, váltságdíjkérő levelet fogalmaztak, listát írtak a lehetséges áldozatokról, akik ellen sem tudtak felhozni – bár mellettük sem. Sherry és kacagás mellett rakták össze a fejtörőt. Nem voltak közönséges emberek.

3

Az áldozatot véletlenszerűen választották ki. 1924. május 21-én találkoztak a tizennégy éves Bobby Franksszel, aki Loeb szomszédja volt, és a milliomos Jacob Franks fia. Rábeszélték, hogy szálljon be a kocsijukba, mondván, elviszik teniszezni – a kissrác öt percen belül halott volt: egy vésővel zúzták be a koponyáját. A holttestet lemezte- lenítették, lelocsolták sósavval, és a Wolf tóba vetették, majd levelet küldtek Franks úrnak, amelyben tízezer dolláros váltságdíjat kértek tőle; végezetül elmentek hot dogot vacsorázni. Egy lengyel munkás, Tony Minke talált rá a testre, amikor megállt a tó mentén, hogy beugorjon egy közeli óráshoz. Patrick Byrne nyomozó a tett hely- színén talált egy speciális, rugós zsanérú szemüveget, amely Nathan Leopold tulajdonát képezte (ma a Chicagói Történeti Múzeumban látható). Ezzel egyszeriben füstbe ment a tökéletes terv. Félórába sem telt, és Leopoldot meg Loeböt elkapta egy rendőr, aki sohasem olvasott Nietzschét, és csupán a legegyszerűbb szavakat használta. Megrészegülve a tudattól, hogy sikerült végrehajtaniuk a nagy tettet, olyan lelkesedéssel ismerték be tettüket, mintha valami diadalmas bridzstrükkről lett volna szó. Drága öltönyüket a fogdában hamar ellepték a tetvek, ráadásul a cellán két másik bűnözővel is osztozniuk kellett, így végül a szüleikhez fordultak. A szülők Clarence Darrow-t, a minden hájjal megkent prókátort szerződtették, aki még Mózes kőtábláin is talált volna fogást. Nála egy negyedórás jogi tanácsadás ára felért egy átlagos ország bruttó nemzeti termékének értékével. Nathan Leopold megpróbált lefizetni egy őr, hogy gint szerezzen neki. Egy Curt Geissler nevű éhenkórász felajánlotta, hogy valame- lyik fiú helyett átvállalja a bitófát, ha ezzel egymillió dollárt hagy- hat az örökösire. Sajnálkozott, hogy nincs két nyaka, mert akkor a dupláját is elkérhette volna. Clarence Darrow végül megmentette őket a kötélről, de így is életfogytiglanra ítéltettek gyilkosság miatt,

és plusz kilencvenkilenc évet kaptak emberrablásért. Loeb apja az ítélet kihirdetése után egy hónappal öngyilkos lett. Richard Loeb klasszikus börtönkarriert futott be: 1936-ban ötven késszúrás végzett vele a stateville-i börtön zuhanyzójában. Nathan Leopold analfabéta feketéket tanított olvasni a fegyintézetben, és önként megfertőztette magát maláriával, hogy a betegséget tanulmányozhassa, majd harminc év tömlőc után feltételesen szabadlábra helyezték. Feleségül vett egy özvegyet, és amikor 1971-ben, cukorbetegségben meghalt, huszonhét nyelven beszélt, ám egyiket sem tanulta meg a *könyőrület* szót. Ítélethirdetéskor a következőket mondta: „Kísérletet hajtottunk végre. Maga a bűncselekmény esetleges és másodlagos volt. Efféle megközelítésből éppúgy indokolt a halál, mint amikor az entomológus gombostűre húz egy cserebogarat”.

TARTALOM

Az ember, akinek ludak jártak a nyomában 5

KÉT FICKÓ, AKI KILÓGOTT A SORBÓL, EGY KOPASZ, EGY FORDÍTOTT FÉNYKÉP, ÉS ANNAK JELENTŐSÉGE, HOGY JÓZANUL LÖVÖLDÖZÜNK-E A CÉLTÁBLÁRA

Dilettáns gyilkosok 9
A kopasz gyilkos 14
A jobbkezes mesterlövész 19
Mindenkinek van valami hibája 23

KÉT SEBHELYES, EGY KANCSAL, TÖBB SÁNTA, ÉS EGY ÖSSZETÁKOLT TÁBORNOK

Sebhelyek 31
Európa legveszélyesebb embere 36
A család tekintetű 41
Fél lábon 45
Az összetákolt generális 51

EGY SZAMBA, EGY BIKAVIADAL, EGY KUPLÉ, KÉT TANGÓ ÉS EGY KIS DZSESSZ

María Bonita szambája 57
A Mellényes balladája 62
A halál vőlegénye 66
Ringo tangója 73

A generális tangója és a vasbugyogós asszony	78
Szürke dzsessz	83

**A SZAPPANOS, A SZŐKE (A BARNÁK
ORSZÁGÁBAN), (AZ EGYHERÉJŰ) JARO,
EL MUELAS, A TEHÉNPÁSZTOR ÉS AZ ÉDES**

A Szappanos Smith kalandjai	91
A vidám szőkeség	96
Gyorsan, gyorsan	101
Balekok, szélhámosok és villamosok	106
A sarló, a kalapács és a Río Bravo seriffje	111
Aki nem lehetett Magnani	117

**ISTENÉRT VAGY A FUTBALLÉRT HALNI, EGYRE MEGY,
AKÁR HARMONIKÁÉRT VAGY HIVATÁSBÓL ÖLNI**

Krisztus mártírjai	125
38-as gólözön	129
Ha egy bolond harmonikát akar	134
Az Uhu mestersége	139

**KÉSEK ÉS ELEFÁNTOK, KANNIBÁLOK ÉS MÁRKINŐK,
FARKASOK ÉS PIROSKÁK, MEG EGY VÁSÁRI DIKTÁTOR**

Az utca kardja	145
A himbálózó elefánt	151
Kannibál tragikomédia	156
„A Princesa utcában ...”	161
A halálkocsmá	167
A gagyi diktátor	172

**EGY HÁZASTÁRSI CIVAKODÁS, EGY HŐS
A ZSIDÓNEGYEDBŐL ÉS A BOKSZOLÓ, AKI
NEM TUDOTT REPÜLNI**

Norman Mailer veleszületett erőszakossága	179
A nap, amikor Liviu Librescu abbahagyta a futást	184
Keményebb az esés (a tizedik emeletről)	188

**AZ EMBER, AKI MEG AKART FELEDKEZNI
AZ ÁRNYÉKÁRÓL, A FUENCARRAL UTCAI GYILKOSSÁG
ÉS A TÖRVÉNY ÉRTELMEZÉSÉNEK NÉHÁNY MÓDJA**

Don Eleuterio (aki nem akar többé El Lute lenni)	195
Ötvenezer peseta	200
Amerikai karnevál	205
A csőcselék törvénye	212

**A BUGYISZAGÚ EMBER, ALLAH KARDJA,
A HASFELMETSZŐ EGYIK MŰVE ÉS A FENEVAD NEVEI**

Virágok a mamának	219
A gonosz narcizmusa	223
A szajha Polly Nichols története	228
A fenevad nevei	232

